

Ivanitskay O.P. EVENTS OF SEPTEMBER, 11 2001 G. AND MEASURES ON STRENGTHENING OF NATIONAL SAFETY THE USA IN CONTEXT MEMOIRS OF GEORGE YOKEPA OF BUSH-JUNIOR "KEY DECISIONS"

In the article the measures of strengthening of national safety the USA are investigated after the events of September, 11 2001 on the memoirs of George Yokepa Bush-junior.

Keywords: terrorism, Al-Qaeda, national safety.

УДК 94(477) «1989 - 2001»: 314.04

Т.А. Мельничук

**ЗМІНИ У СОЦІАЛЬНОМУ СКЛАДІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
(1989 – 2001 РР.) : ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ**

Стаття присвячена аналізу нормативних актів, статистичних джерел, матеріалів поточних архівів різноманітних установ та організацій з дослідження змін у соціальному складі сільського населення України у 1989 – 2001 рр.

Ключові слова: джерела, нормативні акти, архівні матеріали, збірники документів, енциклопедичні видання.

Вивчення теми змін у соціальному складі сільського населення України у міжпереписний період (1989 – 2001 рр.) базувалося на методиках суміжних наук, що забезпечує можливість реалізації принципу полідисциплінарності в історії. Цей принцип сприяв залученню до дослідження різнопланових за змістом, характером походження, ступенем достовірності документальних джерел. Із загальної кількості документальних джерел автором відібрано основні, що дали змогу комплексно дослідити обрану тему.

Вважаємо за доцільне згідно з принципом функціональної спрямованості джерельну базу дослідження диференціювати на декілька груп.

До першої групи віднесемо нормативні акти держави – Декларацію про Державний суверенітет України, проголошену у липні 1990 р., Акт проголошення незалежності України (серпень 1994 р.), а також Конституцію України 1996 р., Закони України та підзаконні акти, в яких містяться положення щодо демографічної політики в сучасній Україні, а також основні законодавчі акти з питань соціального розвитку села. Друга група джерел охоплює зведені дані про демографічну ситуацію в країні, у тому числі й у сільській місцевості. До третьої групи джерел належать матеріали поточних архівів різноманітних установ та організацій. Четверту групу становлять опубліковані збірники документів. П'яту групу репрезентують матеріали довідкових енциклопедичних видань.

Найчисельнішою є група нормативно-правових актів із питань соціального захисту селян, захисту материнства та дитинства, охорони здоров'я, покращення інфраструктури села, питань захисту здоров'я, розвитку освіти.

За дослідженням автора, різні питання розвитку агропромислового комплексу та шляхів його покращення розкриті у 32 Законах України, 34 Указах Президента України та 34 постановах Кабінету міністрів України. За визначений період різні міністерства: охорони здоров'я, освіти та науки, праці та соціальної політики, Державний комітет з питань сім'ї та молоді видали до 5 тисяч нормативно-методичних актів, присвячених різним аспектам демографічної політики. Потрібно зазначити, що кількість нормативних актів, присвячених селу, протягом досліджуваного періоду постійно збільшувалася. Якщо у 1990 р. їх було лише два: Закон України “ Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві ” та Постанова Верховної Ради “ Про політичне, соціально-економічне та екологічне становище України [1], то у 2000 р. їх кількість становила 14. Дані нормативні акти врегульовували питання поліпшення умов господарювання недержавних сільськогосподарських підприємств [2], забезпечення сільської місцевості клубними закладами [3] та бібліотеками [4], проведення земельної реформи, тощо.

Проведення нашого дослідження неможливе без залучення до наукового обігу першоджерел, які раніше недостатньо використовувалися істориками. Насамперед до таких джерел можна віднести матеріали статистики. В свою чергу, серед основних статистичних джерел, що найбільш повно та цілісно характеризували б демографічну ситуацію на селі досліджуваного нами періоду, варто виділити підсумки демографічних переписів населення

1989 р., 2001 р., інформаційні можливості яких дають змогу набагато ширше оцінити соціально-демографічну картину, що склалася в українському селі. Матеріали переписів залучалися в різні часи до висвітлення питань демографічного, етнографічного, економічного, політичного характеру. Матеріали такого історичного джерела, як результати переписів населення, є вкрай необхідними та цінними у нашому дослідженні і дозволяють повністю заповнити прогалини у вивченні соціальної історії селянства. Опубліковані підсумки переписів потрібно обов'язково піддавати джерелознавчому аналізу.

Детальніше розглянемо другу групу статистичних джерел – це оприлюднені зведені статистичні матеріали, що дозволяють з'ясувати різні аспекти економічних трансформацій селянських господарств та всебічно характеризують соціальний склад населення. Статистичні дані, подані в дисертації, є офіційними, вміщеними у статистичних збірниках, які щорічно видає Державний комітет статистики. Статистичні щорічники присвячені різним за змістом і об'єктом дослідження питанням. У них детально схарактеризовано домогосподарства України [5], економічну активність населення [6], зайнятість населення України [7], міграційні процеси в Україні у 2000 р. [8], у 1999 р. [9], соціальну та професійно-галузеву структуру населення України [10], кількість сільських населених пунктів та забезпеченість їх об'єктами інфраструктури [11], рівень освіти населення тощо. Особливий інтерес для нас становлять таблиці про природний рух населення (смертність, народжуваність), механічний рух населення (різні види міграції), склад населення за віком та статтю, зайнятість населення (кількість працездатних, безробітних та їх класифікація за статтю, віком, місцем проживання), про зміни у соціально-професійному складі та інші. Аналіз даних таблиць дав змогу простежити зміни у різних соціальних групах селянства.

Третя група джерел є не менш чисельною. Це матеріали Центральних архівів України, обласних архівів, та матеріали поточних архівів.

Основна група офіційних статистичних матеріалів зберігається в поточному архіві Державного комітету статистики України, Управління демографічної статистики. На жаль, єдиної статистики з початку 90-х рр. не велося, тому в дослідженні даної проблеми автор використовує декілька видів таблиць, що різнопланово характеризують демографічну ситуацію в українському суспільстві загалом та дають найточнішу інформацію про різні соціальні групи селян зокрема. Автор опрацювала більше 60 таблиць. Частина статистичних матеріалів використано вперше.

Більшість із них було складено за матеріалами перепису 1989 р.: Общие итоги миграции населения за 1989 год. Сельское население. – Индекс таблицы. А 1130002. – Таблица МА 1.; Возрастная структура мигрантов за 1989 год. (в процентах) Украинская ССР. Сельская местность. – Индекс таблицы А 1130002. – Таблица МА 2.; Возрастно-половая структура мигрантов за 1989 год. (в процентах) Сельская местность. – Индекс таблицы А 1130002 – Таблица МБ 2.; Распределение мигрантов по полу (в процентах) за 1989 год. Сельская местность. – Индекс таблицы Е2130002. – Таблица МЕ 2.; Распределение мигрантов в трудоспособном возрасте (в процентах) за 1989 год. Украинская ССР. Распределение мигрантов в трудоспособном возрасте. (в процентах) за 1989 год. Украинская ССР. Сельская местность. – Индекс таблицы G 2130002. – Таблица МГ 2.; Распределение мигрантов в трудоспособном возрасте по полу за 1989 год. V. – Индекс таблицы V2130002. – Таблица МВ 2.; Распределение мигрантов по возрастным группам за 1989 год. Сельское население Украинской ССР. Сельское население. Индекс таблицы I 2130002. – Таблица МИ 2.; Расчет миграционного прироста «по пребыванию» за 1989 г. Индекс таблицы К 1130001. – Таблица МК 2.; Итоги миграции населения по потокам за 1989 год. Сельская местность. Украинская ССР Индекс таблицы В 1000002. – Таблица МБ 1.; Итоги миграции населения по потокам за 1989 год. Украинская ССР Индекс таблицы V 1130002. – Таблица МВ 1.; Миграция населения за 1989 год. Сельская местность. Индекс таблицы Р 6401300. – Таблица МО 1. – 8 листов.; Распределение мигрантов по полу и национальности. Украинская ССР за 1989 год. Индекс таблицы М 3000001. – Таблица МО 3.; Распределение мигрантов по полу и возрасту 1989 год. Украинская ССР. Индекс таблицы М 2000002. – Таблица МО 3.; Распределение мигрантов по территории прибытия, выбытия и национальности за 1989 год. Украинская ССР. Индекс таблицы А 3000002. – Таблица МА 3.; Распределение мигрантов в возрасте 16 лет и старше по образованию и полу за 1989 год. Украинская ССР. Индекс таблицы А 3000002. – Таблица МО 4.; Численность наличного и постоянного населения. Таблица 4С.; Численность наличного и

.....
постоянного населения по каждому сельскому населенному пункту. Таблица 2 С.; Группировка городов и поселков городского типа по численности населения. – Таблица 3 С.; Распределение населения по полу и возрасту. – Таблица 7 С.; Распределение населения по состоянию в браке, полу и возрасту. – Таблица 8 С.; Распределение населения по национальности и родному языку. – Таблица 9С.4; Распределение всего и занятого населения по возрасту и уровню образования. – Таблица 11 С.; Распределение населения по источнику средств существования и возрасту. – Таблица 16 С.

Опрацьовано ряд вихідних таблиць за програмою розробки матеріалів Всеукраїнського перепису населення 2001 р. Серед них: Розподіл померлих від нещасних випадків, вбивств, самогубств та інших зовнішніх дій у побуті за причинами смерті. – Таблица 2001 р. Форма С – 9. – 2с.; Розподіл померлих за статтю та роком народження з урахуванням померлих невідомого року народження. – Таблица 2001 р. Форма С – 1 Р.; Розподіл померлих за статтю та віком. – Таблица 2001 р. Форма С – 6. – 4 с.; Розподіл померлих за статтю та роком народження. – Таблица 2001 р. Форма С – 1.; Розподіл населення за порядком народження та віком матері. – Таблица 2001 р. Форма Н – 6.; Розподіл народжених за віком та шлюбним станом матері. – Таблица 2001 р. Форма Н – 1. – 3 с.; Розподіл народжених за віком та шлюбним станом матері. Число народжених у батьків, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. – Таблица 2001 р. Форма Н – 1.; Розподіл народжених за віком матері та батька. – Таблица 2001 р. Форма Н – 2 (сільська місцевість); Розподіл народжених за національністю та віком матері. – Таблица 2001 р. Форма Н – 3.; Розподіл померлих дітей у віці 0 – 6 днів та мертвнонароджених за статтю, причинами смерті населення. – Таблица 2001 р. Форма С – 7.; Розподіл померлих дітей у віці 0 – 6 днів, та мертвнонароджених за статтю, причинами смерті та мертвнонароджень. – Таблица 2001 р. Форма С – 7. – 6 с.; Розподіл померлих за статтю, віковими групами та причинами смерті з урахуванням померлих невідомого віку. – Таблица 2001 р. Форма С – 8. – 27 с.; Розподіл померлих за статтю, віковими групами та причинами смерті з урахуванням померлих невідомого віку. – Таблица 2001 р. Форма С – 8.

Багато інформації поточна статистика дає з питань різних видів міграції в Україні. Розподіл мігрантів за статтю та віком. – Таблица 2001 р. Форма М – 4. – 2001 р. – 3с.; Потоки міграції населення. – Таблица 2001 р. Форма М – 1. (Усі потоки населення січень – грудень 2001 р.) Розподіл мігрантів за статтю та роком народження. – Таблица 2001 р. Форма М – 3. (усі потоки); Розподіл мігрантів за статтю та віком. Міські поселення та сільська місцевість. Близьке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 4 Б.; Розподіл мігрантів за статтю та віком. Близьке зарубіжжя. Сільська місцевість. – Таблица 2001 р. Форма М – 4 Б.; Розподіл мігрантів за статтю та віком. Далеке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 4 Д. Сільська місцевість.; Розподіл мігрантів за статтю та віком. Далеке та близьке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 4ДБ.; Розподіл мігрантів за статтю та віком. Міжрегіональна міграція. – Таблица 2001 р. Форма М – 4 М.; Розподіл мігрантів у віці 16 років і старше. За статтю та рівнем освіти. Всі потоки. – Таблица 2001 р. Форма М – 5.; Розподіл мігрантів у віці 16 років і старші. За статтю та рівнем освіти. Близьке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 5 Б.; Розподіл мігрантів у віці 16 років і старші. За статтю та рівнем освіти. Далеке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 5 ДБ.; Розподіл мігрантів у віці 16 р. За статтю та шлюбним станом. Усі потоки. – Таблица 2001 р. Форма М – 6.; Розподіл мігрантів у віці 16 р. За статтю та шлюбним станом. Близьке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 6 Р.; Розподіл мігрантів у віці 16 р. за статтю і шлюбним станом. Далеке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 6 ДБ.; Розподіл мігрантів за національністю та країнами в'їзду (виїзду). Прибулі. – Таблица 2001 р. Форма М – 8.; Розподіл мігрантів за національністю та країнами в'їзду (виїзду). Вибулі. – Таблица 2001 р. Форма М – 8.; Розподіл мігрантів за статтю і національністю. Всі потоки. – Таблица 2001 р. Форма М – 7.; Розподіл мігрантів за статтю і національністю (1999 р.) Усі потоки. – Таблица 2001 р. Форма М – 7Б.; Розподіл мігрантів за країнами та громадянством. – Таблица 2001 р. Форма М – 9 Б. – 5с.; Розподіл мігрантів за країнами та громадянством. Далеке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 9 Б. – 18 с.; Розподіл мігрантів за потоками. Міські поселення та сільська місцевість. Обидві статті. – Таблица 2001 р. Форма МА – 1. Напрямки міграції населення. Близьке зарубіжжя. – Форма М – 2Б.; Напрямки міграції населення. Україна. (Січень – грудень 2001 року). Далеке зарубіжжя. – Таблица 2001 р. Форма М – 2 Д.; Розподіл мігрантів за статтю та віком. Внутрішньорегіональна міграція. – Таблица 2001 р. Форма М – 4 Р. – 3с.; Розподіл мігрантів за статтю та віком. Таблица 2001 р. Форма М – 4 Р. – 3 с.; Государственный комитет

статистики України. Распределение мигрантов по полу и национальности (1994 р.) – Форма М – 7 Б.; Державний комітет статистики України. Розподіл мігрантів за статтю та національністю (1999 р.) – Форма М – 7 Б.

Інформація про склад, структуру сільського населення України розміщена за результатами перепису 1989 р. у Таблиці 2. [12], а за результатами перепису населення 2001 р. у Таблиці 1.2 [13]. Зрозуміти методику обрахунків та узагальнення переписів населення можна детальніше, ознайомившись з інструкцією, яка видана для внутрішнього користування працівникам Відділу демографії Центрального статистичного Управління [14].

Результати переписів населення та поточної демографічної статистики мають велике значення не тільки для вивчення змін у складі населення, а й для планування майбутнього розвитку аграрного сектора. Вони склали основу дослідження обраної теми.

У Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України (ЦДАВОУ) на постійному зберіганні знаходяться документи Верховної Ради України, Адміністрації президента України Л. М. Кравчука, які безпосередньо охоплюють досліджуваний період до 1994 р. У фонді 1 – Р (Верховної Ради) опису 22 виявлено багато цікавих матеріалів засідань постійних комісій, у тому числі засідання Комісії з питань відродження та соціального розвитку села, Комісії з питань Чорнобильської катастрофи; документів про розробку законопроектів, що стосуються сільської поселенської мережі.

Різноманітні матеріали із досліджуваних нами проблем містяться у фонді 5233 (Адміністрації президента України Л. М. Кравчука), зокрема документи про хід земельної реформи в Україні, про розвиток фермерського господарства та інші.

Незначна кількість важливих для нас джерел зосереджена у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). Фонд 1 присвячено документам компартії України. Тому автор у своєму дослідженні використовувала документи опису 32, що охоплює період 1986 – 1991 р. Це документи загального відділу: довідки, записки, запити, інформації ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР, що стосуються капіталовкладень у агропромисловий комплекс (справа 2627), питань, пов'язаних із Чорнобильською катастрофою (справи 2671, 2815, 2816) та інші.

Автор опрацювала ряд матеріалів обласних архівів. Зокрема, матеріали Державного архіву Хмельницької області (ДАХО). У фондах 1285, 1282 міститься ряд документів обласного управління статистики: зведені річні документи про природний рух населення, зведені річні документи по статистиці населення області вмілому, списки сільських населених пунктів, анкети вибіркового обстеження причин міграції населення області, первинні звіти про соціально-економічну характеристику сільських населених пунктів у різні часи, демографічні та аналітичні записи по демографічній статистиці за певні роки, річні зведені звіти по області про чисельність колгоспів по професіям станом на 1989 р.

Також, автором опрацьовано ряд матеріалів Державного архіву Вінницької області. Зокрема, фонди Р – 4983, 2744, 2355. У фонді № Р – 4983 зберігаються документи облвиконкому з питань переселення осіб із забрудненої зони в результаті аварії на ЧАЕС (справи 992, 995, 1005), інформації Міністерству праці України з питань формування трудових відносин в умовах діяльності селянських фермерських господарств і самостійних сільськогосподарських колективів, колгоспів (справа 997), інформації з національних питань та імміграційних процесів у Вінницькій області (справа 1012), інформації облдержадміністрації з питань демографічної ситуації у сільській місцевості області (справ 1015), різні статистичні звіти про чисельність окремих категорій працівників, державних службовців та підготовку кадрів. (справа 1042). У фонді 2744 (обласного статистичного управління) містяться різноманітні зведені статистичні звіти про чисельність пенсіонерів – колгоспників (справи 1127, 1142, 1143), чисельність працюючих за основним місцем роботи (справа 1138), зведені річні звіти про чисельність, склад та рух працівників, що займають керівні посади та спеціалістів у сільській місцевості області (справа 1154). У фонді 2355 (обласного управління статистики) містяться таблиці із 1989 р. до 1992 р., в яких відображено природний рух населення області (справи 490 – 494), міграції населення області (справа 170), звіти про роботу дошкільних закладів області (справа 496), одноразові статистичні звіти про чисельність і склад фахівців, які мають вищу і середню освіту (справа 537), зведені річні звіти колгоспів, радгоспів області по основних показниках виробництва (справа 677), статистичні звіти про чисельність працівників по розмірах заробітної плати (справа 986). А також звіти про природний рух

населення справи 1020, 1021), річні звіти міграції населення області (справа 1022), списки сільських населених пунктів області (справа 1024).

Незначна частка матеріалів знаходиться в Державному архіві Київської області. У Фонді Р – 880 зберігаються матеріали в основному які стосуються розвитку сільськогосподарського сектора, зокрема землеробства (справа 1241), матеріали, щодо вдосконалення управління в агропромисловому комплексі Київщини (справа 1109), матеріали про зміцнення матеріально-технічної бази підсобних підприємств колгоспах та радгоспах області (справа 1065), та інші.

Ці та інші архівні джерела дали змогу автору повніше уявити соціально-економічну ситуацію в українському селі у досліджуваній період та визначити причини, що сприяли динаміці селян у визначених соціальних групах. Окрему групу джерел становлять збірники документів із даної теми.

Отже, опрацьована нами джерельна база є достатньою для дослідження змін у соціальному складі сільського населення України у міжпереписний період (1989 – 2001 рр.), чисельною та різноманітною за змістом. Критичний підхід до її аналізу дав змогу авторові ґрунтовніше зрозуміти суть проблеми, оцінити демографічну ситуацію в українському селі у досліджуваній період, зробити власні, аргументовані висновки та виробити рекомендації щодо її поліпшення.

Окремо в подальшому можливо охарактеризувати збірники документів та матеріалів, енциклопедичні видання присвячені даній тематиці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Про політичне, соціально-економічне та екологічне становище України. Постанова Верховної Ради України від 19 червня 1990 р. // Відомості Верховної Ради. – 1990. – № 25 – С. 533.
2. Про деякі заходи щодо поліпшення умов господарювання недержавних сільськогосподарських підприємств. Указ Президента України від 9 березня 2000 р., № 398 // Урядовий кур'єр. – 2000. – 28 березня. – С. 10.
3. Про державну підтримку клубних закладів. Указ Президента України від 21 березня 2000 р. № 485 // Урядовий кур'єр. – 2000. – 31 березня. – С. 7.
4. Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України. Указ Президента України від 22 березня 2000 р. № 490 // Урядовий кур'єр. – 2000. – 31 березня – С. 7.
5. Втрати і ресурси домогосподарств України у I кварталі 2002 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) / Державний комітет статистики України – К., 2002. – 12 с.
6. Економічна активність населення України у 1995 році. Статистичний збірник. // Відповідальний за випуск Н. В. Григорович. – К., – 1996. – 163 с.
7. Зайнятість населення України. Населення, зайняте економічною діяльністю за статусом зайнятості. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. О. Г. Осауленко (ред.) / Державний комітет статистики України – К., 2004. – 373 с.
8. Міграції населення України в 2000 році./ Державний комітет статистики України. – К., 2001. – 425 с.
9. Міграційні процеси в Україні у 1999 році./ Державний комітет статистики України. – К., 2000. – 416 с.
10. Статистичний збірник: Соціальна і професійно-галузева структура населення України. За даними перепису населення 1989 р. / Міністерство статистики України. – К., 1992. – 253 с.
11. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України – К.: Державний комітет статистики України. – 2001. – 342 с.
12. Поточний архів Держкомстату України. Управління демографічної статистики Таблиця 2. Кількість наявного та постійного населення по кожному сільському населеному пункту 1989 р.
13. Поточний архів Держкомстату України. Управління демографічної статистики. Таблиця 1. 2. Кількість наявного та постійного населення по кожному сільському населеному пункту 2001 р.
14. Інструкція щодо проведення Всеукраїнського перепису населення 2001 року з заповнення переписної документації. – Київ, 2001. – 27 с.
15. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану регулювання трудових відносин в системі АПК. – К.: Міністерство аграрної політики України. – Лютий 2005 р. – 14 с.
16. Аналітичні матеріали щодо стану регулювання соціально-трудова відносин, погашення заборгованості із виплат заробітної плати в аграрному секторі. – К.: Міністерство аграрної політики України. – Жовтень 2001 р. – 14 с.

.....
Мельничук Т.А. ИЗМЕНЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО СОСТАВА СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ (1989 – 2001 ГГ.): ХАРАКТЕРИСТИКА ИСТОЧНИКОВ

Статья анализирует нормативные акты, статистические источники, материалы текущих архивов разнообразных ведомств и организаций, опубликованных сборников документов по изучению изменений в социальном составе сельского населения Украины в 1989-2001гг.

Ключевые слова: источники, нормативные акты, архивные материалы, сборники документов, энциклопедические издания.

Melnychuk T. A. THE CHANGES IN THE SOCIAL STRUCTURE OF RURAL POPULATION OF UKRAINE (1989 -2001): SOURCES' DESCRIPTION

The article covers the analyses of standard acts, statistical sources, line record materials of different institutions and organizations, published collected research documents of changes in the social structure of rural population of Ukraine in 1989-2001 years.

Key words: sources, standard acts, record materials, collected documents, encyclopedic publications.